

Monika Gumulak

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

Dziecko z zaburzeniami integracji sensorycznej w przedszkolu**Wprowadzenie**

Dzieciństwo charakteryzuje się silną potrzebą eksploracji, czyli chęcią poznawania i doświadczania świata. Porządkuje to u dziecka wiedzę o świecie i wszystkim co go otacza. Ważną rolę w odkrywaniu nowości przez dziecko pełnią zmysły, takie jak: dotyk, wzrok, węch, słuch. Ważny w poznawaniu przez dziecko świata jest układ przedsionkowy, zwany zmysłem równowagi. To dzięki niemu odbieramy informacje o ruchu ciała, o tym gdzie znajdujemy się w danym momencie. Układ proprioceptywny odnosi się z kolei do czucia własnego ciała, czucia głębokiego, bodźców płynących z mięśni i stawów. Informacje, które zbiera dziecko za pomocą zmysłów muszą być później zorganizowane i zinterpretowane przez mózg, by mogły służyć wykształceniu prawidłowej reakcji. Proces oddziaływania na siebie poszczególnych informacji określa się mianem integracji sensorycznej. Dzięki prawidłowej integracji sensorycznej wrażeń zmysłowych jesteśmy w stanie w sposób właściwy zinterpretować informacje napływające z świata zewnętrznego. Zdarza się, że ta interpretacja nie przebiega prawidłowo i wówczas mamy do czynienia z zaburzeniami integracji sensorycznej. Mają one wpływ na uczenie się, samodzielność, rozwój społeczny i funkcjonowanie w grupie. Dlatego bardzo ważne jest dostrzeżenie w porę zaburzeń w zakresie przetwarzania sensorycznego, po to by na podstawie diagnozy rozpocząć proces terapeutyczny dziecka. Bardzo ważne jest, by dziecko było wspierane w tym zakresie nie tylko w domu ale także w przedszkolu. Dlatego kluczowe jest to, by nauczyciel przedszkola posiadał wiedzę na temat nieprawidłowego procesu przetwarzania sensorycznego.

W mojej praktyce terapeutycznej, dość często spotykam się z sytuacjami w których rodzice umawiają się na diagnozę z powodu skarg nauczyciela przedszkola na zachowanie ich dziecka. Część z nich to rodzice, którzy nie dostają żadnych wskazówek, gdzie szukać pomocy i jak pomóc swojemu dziecku. Jest także grupa rodziców, która jest dokładnie poinformowana i pokierowana przez wychowawcę przedszkola o tym, co należy zrobić i gdzie się zgłosić. Dzieci z zaburzeniami integracji sensorycznej, dzięki terapii i wsparciu rodziców i nauczyciela przedszkola, mogą rozwijać się prawidłowo.

Nauczyciel a integracja sensoryczna w przedszkolu

Wiek przedszkolny jest okresem przejściowym między funkcjonowaniem w środowisku domowym a życiem w środowisku poza domowym, czyli przedszkolem. Na procesy zachodzące w wieku przedszkolnym, jak zakłada Błażej Smykowski (2005), musimy spojrzeć w dwojaki sposób, po pierwsze jest to okres zmiany środowiska, a po drugie, jest to czas związany ze przeobrażaniem się mechanizmu działania dziecka, czyli dostosowanie się do zmieniającej sytuacji społeczno-kulturowej. Dzieci z nieprawidłowym przetwarzaniem sensorycznym nie lubią zmian. Już na starcie u takiego dziecka pojawiają się więc trudności adaptacyjne. Dzieci mogą na przykład nie chcieć wchodzić w relacje społeczne stanowiące istotny czynnik warunkujący nabywanie umiejętności społecznych (Sajdera, 2012), bowiem nawiązywanie interakcji w wieku przedszkolnym jest jedną z wielu umiejętności, które charakteryzują się znaczną dynamiką zmian. Dziecko z nieprawidłowym przetwarzaniem sensorycznym może nie być na to gotowe. Dlatego ogromną rolę odgrywa wychowawca, który zgodnie z podstawą programową, jest zobowiązany wspierać aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej. Nauczyciel powinien dysponować podstawową wiedzą o poszczególnych poziomach integracji sensorycznej, aby wiedzieć, na jakim poziomie aktualnie jest dziecko. Chodzi o to, aby wspierać aktywność dziecka tak, by prowadziła do osiągnięcia kolejnego poziomu integracji sensorycznej. Zmieniający się świat wymusza rozpoznawanie roli edukacji przedszkolnej jako konieczności działań, które umożliwiają jednostce lepsze rozumienie świata i zachodzących w nim relacji, zjawisk w społeczeństwie (Włoch, 2015).

Józefa Bałachowicz (2006) zauważa, że bardzo ważne jest to, aby edukacja od początku była wielokierunkowym, bogatym w treści, całościowym systemem wspomagania dziecka w uczeniu się i samowychowaniu. Jak stwierdza Teresa Parczewska (2013), człowiek przychodzi na świat z niewielką liczbą potrzeb, które warunkowane są biologiczną strukturą organizmu. Ten stan nie trwa jednak długo, gdyż w kolejnych okresach życia, dzięki dążeniu do zaspokojenia lub dzięki zaspokojeniu potrzeb już istniejących, pojawiają się nowe – potrzeby psychiczne i to właśnie z nimi powinno się zmierzyć przedszkole.

Zdaniem Zbigniewa Przyrowskiego (2019) ważne jest właściwie zaprojektowane otoczenie, w którym przebywa dziecko. Ma to bowiem ogromny wpływ na rozwój umysłowy, percepcyjny, społeczny czy integracji sensorycznej. Sala przedszkolna może być miejscem, gdzie w interakcji z otoczeniem dziecko wbuduje w swój system nerwowy właściwe reakcje na bodźce wzrokowe, czyli dostosowane oświetlenie, słuchowe – poziom hałasu, czy głos nauczyciela, bodźce dotykowe – wykładzina, zabawki i przedsiionkowe – huśtawki, drabinki, co pozwoli rozwijać i kształtować prawidłowe zachowania. Organizacja środowiska, w którym przebiega proces edukacji może mieć ogromny wpływ na przestymulowanie bodźcami sensorycznymi lub też przeciwnie wzmacniać zapotrzebowanie dziecka na określonej stymulację. Nauczyciel poprzez swoje działania determinuje rozwój integracji sensorycznej. Środowisko dziecka w przedszkolu to nie tylko przedmioty, ale także osoby, czyli inne dzieci i przede wszystkim sam nauczyciel, którego wiedza i umiejętności związane z dostosowaniem metod, form pracy i środków dydaktycznych

do potrzeb dziecka, stanowią istotny czynnik prawidłowego przebiegu procesów integracji sensorycznej.

Z. Przyrowski (2019) zauważa, że interakcje nauczyciel – dziecko powinny być warunkowane świadomością roli, jaką odgrywa on w rozwoju procesów integracji sensorycznej mających wpływ na zachowanie dziecka. Bardzo ważny jest sposób porozumiewania się z dzieckiem, właściwe modulowanie głosem. Dotyczy to głównie dzieci z nadwrażliwością słuchową. W komunikacji z dziećmi warto upraszczać polecenia, a w trakcie przekazywania informacji należy utrzymać kontakt wzrokowy co pozwoli na lepszą percepcję wysyłanych informacji i lepsze rozumienie. Wychowawca może stymulować rozwój dziecka poprzez samodzielne dokonywanie wyborów szanujących potrzeby sensoryczne indywidualnego dziecka. Podczas planowania zajęć, warto dać dziecku wybór, co pozwoli dostrzec jego potrzeby sensoryczne. Nauczyciel zawsze powinien szanować emocje dziecka związane z aktywnościami sensorycznymi, zwykle wiążą się one z reakcjami obronnymi, będącymi skutkiem prawdopodobnych zaburzeń integracji sensorycznej. Należy pamiętać, że jeśli dziecko z niechęcią czy złością i agresją odmawia wykonania zadania, to nie należy forsować danej aktywności, tylko dlatego, że inne dzieci tak robią. W takiej sytuacji istnieje ryzyko, że dziecko boryka się z zaburzeniami procesów integracji sensorycznej. Wykonanie zadania na siłę jeszcze bardziej zdeorganizuje zachowanie dziecka. Nauczyciel – wychowawca powinien być uważnym obserwatorem. Powinien być świadomy indywidualnych potrzeb sensorycznych dziecka. Porządkując otoczenie i swoje zachowanie, wpływa na organizację zachowania indywidualnego dziecka i całej grupy przedszkolnej (Przyrowski, 2019).

Integracja sensoryczna i jej rola w codziennym życiu przedszkolaka

Teoria i metodologiczne założenia integracji sensorycznej, jak podaje Bożenna Odowska-Szlachcic (2011), opierają się przede wszystkim na wiedzy z zakresu neurofizjologii i neuropsychologii rozwojowej. Podstawę założeń teorii integracji sensorycznej stanowi wiedza teoretyczna o lokalizacji poszczególnych funkcji mózgu, ich podłożu i związkach anatomiczno-strukturalnych.

Zdaniem Jean Ayres integracja sensoryczna to taka organizacja bodźców, która umożliwia ich późniejsze wykorzystanie. To podświadomy proces zachodzący w mózgu, który zachodzi bez udziału naszej świadomości zupełnie jak oddychanie. Integracja sensoryczna porządkuje informacje pobierane przez zmysły; smak, węch, dotyk, wzrok, ruch, grawitację, pozycję. Nadaje znaczenie temu co doświadczane jest przez selekcję informacji i wybór tego, na czym musimy się skupić, np. na słuchaniu tego co mówi do nas nauczyciel, rodzic, ale również ignorowanie hałasu na zewnątrz. Integracja sensoryczna pozwala nam celowo działać i reagować na sytuacje których doświadczamy (Ayres, 2018).

Integracja sensoryczna, czyli przetwarzanie sensoryczne, jest to neurologiczny proces w którym dochodzi do organizacji wrażeń sensorycznych, po to żebyśmy mogli prawidłowo funkcjonować w codziennym życiu. Potrzebujemy tych bodźców zewnętrznych, aby przetrwać, zaspokoić potrzeby, poznawać świat i uczyć się. Zwykle nasz mózg otrzymuje informacje z naszego ciała czy otoczenia. Wówczas

interpretuje te informacje i buduje naszą zamierzona reakcję. Kiedy wychodzimy po schodach nasz mózg czuje, że poruszamy się do góry, czy z jednej strony na drugą. Machinalnie zginamy nogi, podnosimy je do góry, stawiamy stopę za stopą. Ręką trzymamy poręcz, utrzymujemy równowagę, jesteśmy wyprostowani, patrzymy przed siebie. Nie zdajemy sobie wówczas sprawy z tego, że nasze ciało cały czas dostraja się w każdym najmniejszym szczególe do sytuacji. Według J. Ayres (2018), najważniejszymi zmysłami jest zmysł dotyku, równowagi, kinestetyczny. Zmysły te rozwijają się bardzo wcześnie, ponieważ już w okresie płodowym i tworzą spójną całość z ze zmysłami wzroku, słuchu, powonienia i smaku (Kranowitz, 2012). Zmysł dotyku poprzez powierzchnie skóry naszego ciała dostarcza informacji o fakturze, kształcie, wielkości przedmiotów. Mówi nam czy jesteśmy dotykani, czy my dotykamy. Dzięki niemu możemy rozróżnić czy to czego dotykamy stanowi dla nas zagrożenie czy nie. Zmysł równowagi, czyli układ przedsionkowy poprzez ucho wewnętrzne dostarcza informacje o grawitacji i przestrzeni także o równowadze i ruchu oraz pozycji głowy i ciała w relacji do powierzchni ziemi. Z kolei zmysł kinestetyczny, czyli układ proprioceptywny przez mięśnie i stawy dostarcza informacje o tym, gdzie w danej chwili znajduje się nasze ciało jak jest ułożone i co robi.

W wieku przedszkolnym ogromne znaczenie dla rozwoju dziecka ma prawidłowe przetwarzanie sensoryczne. Jest ono istotne do jego prawidłowego działania w życiu codziennym. Jest podstawą prawidłowego funkcjonowania w wielu zakresach, przede wszystkim ruchu, postawy, koordynacji, emocji, percepcji, uwagi czy ostatecznie mechanizmów uczenia się. Polega na prawidłowym rozpoznaniu, połączeniu w jedną całość i zapamiętaniu docierających do systemu nerwowego informacji sensorycznych (Przyrowski, 2014). Integracja sensoryczna pozwala segregować, porządkować i składać razem pojedyncze bodźce w pełne funkcje mózgu. Motoryka ciała łatwo dostosowuje się do otoczenia, umysł prawidłowo przyswaja informacje a prawidłowe zachowanie pojawia się w sposób naturalny. Integracja sensoryczna wpływa na rozwój dziecka, zdolność do nauki a także na samoocenę. Jak piszą P. G. Emmons, L. Mc.Anderson (2007), nie należy lekceważyć związku integracji sensorycznej z rozwojem emocjonalnym i społecznym. Postrzeganie zmysłowe stanowi podstawę tworzenia wizerunku rzeczywistości. Nie twojej i nie mojej rzeczywistości, ale rzeczywistości dziecka – unikalnego sposobu postrzegania otaczającego świata.

J. Ayres wyróżniła cztery poziomy integracji sensorycznej zachodzących w trakcie rozwoju dziecka. Poziomy te są dopasowane do etapów rozwojowych dziecka. Nie można wyznaczyć żadnych granic czasowych, gdyż integracja sensoryczna jest procesem płynnym, liniowym. Kolejny poziom buduje się na bazie poprzedniego, dlatego braki w poziomach niższych mogą wpływać na nieprawidłowy rozwój w etapach wyższych (Jodzisz, 2013). Marta Karga (2011) porównuje poziomy rozwoju integracji sensorycznej do schematu procesu budowy domu. Podstawą budynku są solidne i mocne fundamenty, czyli poziom pierwszy, na których mogą być wzniesione wyższe partie domu, czyli poziom drugi i trzeci, aż po dach, czyli poziom czwarty. W integracji sensorycznej odbiór i integracja podstawowych zmysłów (dotyku, układu przedsionkowego, propriocepcji oraz zmysłu słuchu i węchu) stanowi bazę do rozwoju umiejętności znajdujących się na wyższych poziomach modelu.

Stopniowo te umiejętności stają się coraz bardziej skomplikowane i precyzyjne, by w wieku sześciu lat dziecko mogło osiągnąć gotowość do podjęcia nauki szkolnej.

Zatem w pierwszym poziomie już od narodzin dziecko jest poddawane różnorodnym stymulacjom sensorycznym. Już w pierwszych tygodniach reaguje na tę stymulację odruchowo, szukając pokarmu (odruch szukania), ssąc (odruch ssania) lub zabezpieczając się przed zagrażającym bodźcem (odruch Moro). Te reakcje są proste, ale stanowią podstawę późniejszej, rozwiniętej integracji sensorycznej. Najważniejszą rolę na tym poziomie odgrywają podstawowe zmysły, są nimi dotyk, który jak pisze Lise Eliot (2003), jest w chwili narodzin jedną z najbardziej rozwiniętych zdolności. Układ przedsionkowy, który odpowiedzialny jest za odbiór siły grawitacji i ruchów ciała, także propriocepcja, która z kolei odpowiedzialna jest za odczuwanie ułożenia i ruchów ciała dzięki receptorom zlokalizowanym w mięśniach, więzadłach i stawach. W tym okresie dziecko również zdobywa umiejętność kontroli oczu. Wszystko to wpływa na rozwój ruchowy dziecka.

Drugi poziom obejmuje okres od pierwszego do drugiego roku życia. Jest czasem intensywnych zmian w rozwoju ruchowym. Jednym z elementów tego poziomu jest ukształtowanie się w korze mózgowej tzw. mapy percepcji własnego ciała. Tworzy się w toku codziennej aktywności dziecka, kiedy to informacje płynące ze skóry, mięśni, stawów oraz receptorów grawitacji i ruchu są organizowane i sortowane. Kolejnym etapem jest koordynacja prawej i lewej półkuli, planowanie motoryczne oraz na bazie tego poziomu budowana jest stabilność emocjonalna i regulowany jest poziom aktywności oraz uwagi (Jodzis, 2013).

Poziom trzeci to okres między trzecim a piątym rokiem życia i obejmuje między innymi zdolności językowe, czyli mowę czynną i bierną. Umiejętności te są warunkowane odpowiednim poziomem uwagi dziecka, sprawnością motoryczno-sensoryczną aparatu artykulacyjnego oraz działaniem układu przedsionkowo-ślimakowego. Kolejnym jest percepcja wzrokowa, czyli zdolność do rozpoznawania i różnicowania bodźców wzrokowych oraz ich interpretacja poprzez skojarzenia z wcześniejszymi doświadczeniami (Odowska-Szlachcic, 2011). Również zdolność do świadomej, celowej aktywności, która polega na rozpoczęciu, kontynuowaniu i zakończeniu konkretnej czynności.

Poziom czwarty dotyczy szóstego roku życia i na tym poziomie znajdują się końcowe efekty prawidłowej integracji sensorycznej. Dziecko na tym etapie powinno mieć zdolność organizacji wrażeń sensorycznych, ustaloną lateralizację półkul mózgowych i stron ciała. Dziecko takie powinno cechować zdolność do koncentracji uwagi, zdolność do myślenia abstrakcyjnego i logicznego, autokontrola. Dziecko powinno mieć pewność siebie oraz szacunek do samego siebie. To poziom gotowości szkolnej (Jodzis, 2013). Jeśli na którymś z poziomów wystąpią nieprawidłowości, wówczas zaburzone zostaje funkcjonowanie dziecka.

Jeśli proces integracji sensorycznej jest zaburzony mogą pojawić się problemy w rozwoju psychoruchowym dziecka. Może mieć ono problemy w uczeniu się i zachowaniu. Dzieci te zwykle rozwijają się nieharmonijnie, ponieważ część ich układu nerwowego funkcjonuje nieprawidłowo, podczas gdy inne obszary działają poprawnie. Często rodzice nie zdają sobie sprawy z tego, że zachowanie ich dziecka,

problemy z koncentracją, nauką czy spokojnym siedzeniem są skutkiem zaburzeń neurologicznych co jest po prostu niezależne od dziecka.

Najczęstsze symptomy zaburzeń integracji sensorycznej u dzieci w wieku przedszkolnym

Jeśli na którymś piętrze funkcjonowania ośrodkowego układu nerwowego integracja sensoryczna zostaje zaburzona, to do mózgu napływają nieprawidłowe i nieprecyzyjne informacje, które powodują nieprawidłowe reakcje, które dotyczyć mogą między innymi zachowania dziecka i jego uczenia się. Praktyka pokazuje, że właściwie w każdej grupie przedszkolnej można znaleźć dziecko, które w mniejszym, bądź większym stopniu przejawia zaburzenia integracji sensorycznej. Bez względu na charakter i stopień nasilenia zaburzenia każde dziecko potrzebuje zapewnienia odpowiednich warunków do pracy oraz pomocy w codziennym funkcjonowaniu.

Najczęściej występujące symptomy zaburzeń integracji sensorycznej możemy podzielić na trzy typy:

Problemy z modulacją sensoryczną, związana są z regulacją przepływu impulsów sensorycznych w systemie nerwowym. Wyodrębnić można w tym typie zaburzeń integracji sensorycznej trzy podtypy. Pierwszym z nich jest nadreaktywność sensoryczna, podreaktywność sensoryczna oraz poszukiwanie wrażeń sensorycznych.

Problemy z różnicowaniem sensorycznym. W tym typie zaburzeń integracji sensorycznej występują trudności z interpretacją jakości bodźców sensorycznych. Osoby z tym zaburzeniem zauważają, że są stymulowane, nie są jednak zdolne do oceny podobieństw i różnic bodźców, są niezgrabne ruchowo, potrzebują dodatkowego czasu na reakcję.

Problemy motoryczne. Osoby z dysfunkcjami motorycznymi mają problemy z ruchem posturalnym i wolicjonalnym. Wyróżnia się dwa podtypy – zaburzenia posturalne, czyli trudności w stabilizowaniu ciała podczas ruchu lub spoczynku, nieprawidłowe napięcie mięśniowe, zaburzenia równoważne, zaburzenia koordynacji wzrokowo-ruchowej. Drugi podtyp, zwany dyspraksją polega na zaburzonej zdolności do planowania bardziej złożonych akcji motorycznych i przeprowadzenia nowej sekwencji ruchowej. Osoby dotknięte dyspraksją są niezgrabne ruchowo, źle skoordynowane w obrębie motoryki dużej, małej i oralnej (Jodzis 2016).

Często spotykaną odmianą trudności związanej z modulacją sensoryczną jest nadreaktywność (nadwrażliwość) na wrażenia pochodzące z jednego lub więcej systemów sensorycznych, zwana inaczej hiperwrażliwością, nadmierną reaktywnością czy obronnością sensoryczną. Nadreaktywność na bodźce dotykowe i słuchowe jest często występującą trudnością u dzieci, natomiast termin obronność, używany jest wówczas, gdy problem dotyczy wszystkich zmysłów. Dziecko nadreaktywne to dziecko, które łatwo się rozprasza, ponieważ zwraca uwagę na wszystkie bodźce, które je otaczają. Jest wówczas nadmiernie pobudzone, nie potrafi odróżnić tego, co ważne, od tego co nieważne, próbuje obronić się przed wszystkimi wrażeniami. Jego reakcja na bodźce może być taka, jakby go złościły a nawet mu zagrażały. Dzieci nadreaktywne nigdy nie przestają być czujne na nowe doświadczenia, nie są

ciekawe nowych rzeczy. Wszystko co nowe staje się dla nich zagrożeniem, boją się ich. Reagują walką, ucieczką, zastygnięciem lub przerażeniem. Jeśli dziecko reaguje walką, to będzie nastawione negatywnie, arogancko, może objawiać się to stanowczym oporem, wrogością. Jeśli wybierze ucieczkę będzie reagowało awersją. Dziecko może się aktywnie wycofać, uciekać od tego typu wrażeń chowając się na przykład pod stołem lub będzie się wspinać na meble, usiłując w ten sposób wyostać się z sytuacji zagrożenia. Może też uciekać przez bierne wycofanie się. Będzie wtedy unikać osób i przedmiotów, które wedle jego odczuć mu zagrażają. Dorosli często myślą, że jeżeli dziecko unika karuzeli, czy zabaw w piasku, brudzenia rąk, to po prostu tego nie lubi. Nic bardziej mylnego. Często dzieci te chciałyby uczestniczyć w zabawach ze swoimi kolegami, jednak nie mogą. Jeśli takie dziecko zastyga, może zdarzyć się taka sytuacja, że nagle zatrzymuje się niezdolne do żadnego ruchu, wypowiedzenia słowa czy nabrania oddechu. Jeśli sposobem działania dziecka jest strach, to świat dla niego będzie przerażający. Będzie wówczas często płakać, będzie bardzo bojaźliwe, ostrożne, zamykające się na nieznanne osoby i sytuacje. Często zdarza się, że dzieci z nadreaktywnością jedzą wybiórczo, boją się lub brzydzą jedzeniem. Dziecko nadreaktywne na bodźce może się siłować przy ubieraniu lub nawet wtedy, kiedy nauczyciel będzie chciał się do niego zbliżyć. Zdarzają się sytuacje, że dziecko kopie kolegów, bije lub krzyczy, gdy ktoś zbliża się do niego. Niechętnie będzie brało udział w zajęciach muzycznych, plastycznych, może po prostu uciekać od tych czynności. Dziecko z nadreaktywnością dotykową unika lekkiego dotyku, natomiast akceptuje mocny. Mimo, że chciałyby się przytulić, często zdarza się, że odrzuca osobę przytulającą. Takie zachowania dziecka bardzo utrudniają funkcjonowanie w grupie przedszkolnej.

W przypadku podreaktywności (podwrażliwości) sensorycznej dziecko reaguje na wrażenia z mniejszą intensywnością niż dziecko rozwijające się normatywnie. Potrzebuje mocnej stymulacji, aby mogło osiągnąć zwykły poziom pobudzenia. Generalnie jego reakcją na świat jest nuda. Jest nie obecne duchem, może być bierne, zupełnie bez inicjatywy, niezdolne do tego by działać. Bardzo szybko się męczy. Dziecko takie może również bardzo często jeść, ponieważ może nie czuje, że jest już najedzone. Może również nie dostrzegać wskazówek, z którymi inne dzieci nie mają problemu. Zdarza się, że wpadają na meble, osoby, ponieważ ich nie zauważają dostatecznie szybko, żeby ominąć. Dzieci te nie czują, czy coś jest gorące, ostre i może to być niebezpieczne. Bardzo często występuje u nich żucie rękawów, rzeczy nie jadalnych. Pomaga im to w zdobywaniu informacji sensorycznych za pomocą ust. Dziecko może mieć problemy ze zrozumieniem komunikacji za pomocą gestów, może nieprawidłowo interpretować wskazówki niewerbalne, wolno reagować na informacje przekazywane bez słów. Może nie reagować na mimikę twarzy i nie rozumieć kiedy nauczyciel zaprasza go skinieniem ręki.

„Poszukiwacz sensoryczny” to dziecko, które potrzebuje zdecydowanie większej stymulacji niż jego rówieśnicy i z reguły nigdy nie wydaje się być pod tym względem zaspokojone. Lubi stymulację i potrzebuje jej. Może być wrażliwe na dotyk i czucie. Zdarza się często, że wpada na wszystkich i wszystko. Jego mózg i ciało mówią mu, że ma działać i to działanie przeważnie odbywa się w sposób niezorganizowany. Dziecko przeżuwa swoje palce, rękawy, bluzki, kołnierze aby dostarczyć

sobie dodatkowej stymulacji wejściowej. Poszukuje ruchu, ekstremalnych doświadczeń np. kręci się przez dłuższy czas i nie czuje, że kręci mu się w głowie lub leży w pozycji z głową do dołu. Bardzo lubi się wspinać na meble, drabinki, byle wysoko. Dziecko poszukuje bodźców wzrokowych, świecących, migoczących lamp. Lubi wachać rzeczy nie służące do jedzenia, pokarmy. Poszukuje mocnych, ostrych zapachów. Lubi miejsca gdzie jest głośno. Chętnie podejmuje ryzyko, zwykle uważane jest za dziecko niegrzeczne i niezdyscyplinowane (Kranowitz, 2012). Bardzo często cechuje je krótka koncentracja uwagi, nie potrafią usiedzieć w miejscu i skupić się na zadaniu. Musi mieć wielokrotnie powtarzane polecenia.

C.S. Kranowitz (2012) podaje, że innym możliwym rodzajem zaburzenia modulacji sensorycznej może być kombinacja nadreaktywności i podreaktywności, co jest wynikiem gwałtownych zmian zachodzących w mózgu. Zmienna reaktywność przeszkadza w reakcjach adaptacyjnych dziecka. Może być ono nadmiernie wrażliwe na pewne wrażenia sensoryczne, a nie zauważać innych. Może lubić ruch, ale nie znosi zabawy przy której może się ubrudzić. Dziecko ze zmiennością sensoryczną może poszukiwać intensywnych wrażeń takich jak kręcenie na karuzeli, ale nie być w stanie ich znieść. Raz pewnych doznań poszukuje a innym razem unika. Dziecko z taką trudnością ma problem w codziennym życiu. Jest drażliwe, niespokojne, często się irtuje. Kiedy się zdenerwuje, wówczas bardzo trudno się uspokaja. W domu takie dziecko może być dobrze wyregulowane, a w przedszkolu nie, lub odwrotnie.

Zaburzenie dyskryminacji sensorycznej (różnicowanie sensoryczne) to drugi z kolei typ zaburzeń przetwarzania sensorycznego. Dziecko ma problem z rozróżnianiem bodźców. Jego CUN niedokładnie przetwarza wrażenia zmysłowe, przez co nie potrafi ono wykorzystać informacji do stworzenia celowych, adaptacyjnych reakcji i codziennego funkcjonowania. Dziecko nieprawidłowo ocenia ważność przedmiotów i doświadczeń. Ma duże problemy z zadaniami o charakterze wzrokowo-przestrzennym. Ma problemy z oceną gdzie w przestrzeni znajdują się przedmioty i osoby. Może nie rozumieć wskazówek wzrokowych zarówno tych na kartce, jak i w interakcjach społecznych. Mogą pojawiać się problemy z dyskryminacją słuchową, co w praktyce oznacza mylenie słów podobnie brzmiących, lub trudności w rozumieniu mówionych instrukcji. Takie dziecko cechuje słaba świadomość ciała, często się przewraca, używa niewłaściwej siły do trzymania ołówka, manipulacji zabawkami czy zabawie z innymi dziećmi. Przejawia trudności z dotykiem, ruchem i pozycją ciała. Często u takiego dziecka diagnozuje się dyspraksję. Dziecko ze złą dyskryminacją może mieć problemy z chronieniem siebie bądź uczeniem się czegoś nowego.

Zaburzenia motoryczne o podłożu sensorycznym to trzeci typ zaburzeń przetwarzania sensorycznego. Wpływają one na motorykę dziecka. Sprawiają, że dziecko ma złą postawę ciała. W związku ze słabym napięciem mięśniowym dziecko przyjmuje złą pozycję gdy siedzi, garbi się, osuwa się przy biurku czy podczas obiadu. Powodem takiego stanu rzeczy może być nieprawidłowe przetwarzanie wrażeń przedsińkowych i proprioceptywnych, dotyczących tego, gdzie w przestrzeni znajduje się ciało i co robi. Może mieć problem z integracją obustronną, procesem neurologicznym polegającym na łączeniu wrażeń pochodzących z obu stron ciała. W rezultacie może dojść do zaburzeń koordynacji obustronnej, czyli umiętności

jednoczesnego używania obu stron ciała. Mogą pojawić się trudności z jazdą na rowerze, w bieganiu oraz przeskakiwaniu z nogi na nogę. Mogą również pojawić się trudności z równowagą. Często także występuje nieprawidłowe panowanie nad ruchami oczu, co wpływa niekorzystnie na umiejętność jednoczesnego korzystania z obojga oczu. Zakłóca to percepcję głębi, ruchy ciała, planowanie motoryczne. Może pojawić się problem z przekraczaniem linii środkowej ciała. Dziecko takie ma lekki chwyt a co za tym idzie nieprawidłowy chwyt pisarski.

Dyspraksja to drugi rodzaj zaburzenia motorycznego o podstawie sensorycznej. Jej podłożem są zakłócenia w przetwarzaniu sensorycznym i planowaniu motorycznym u dzieci, które ciągle jeszcze się rozwijają. Zwykle te dzieci są niezdarne ruchowo, ich działania mało efektywne. Mają problem z zorganizowaniem swojego ciała do wykonania ruchu (Ktanowitz, 2012). U dzieci z dyspraksją występują problemy z motoryką małą, dziecko ma problemy z wycinaniem, malowaniem, zakręcaniem i odkręcaniem różnych przedmiotów. Dziecko nie potrafi zapiąć guzików. Problemy z motoryką dużą pojawiają się głównie przy bieganiu, równowadze, kopaniu piłki. Kolejną trudnością może być lateralizacja. U niektórych dzieci z dyspraksją nie dochodzi do lateralizacji. Dziecko wówczas nie posługuje się żadną dłonią prawidłowo. Obserwować można oburęczność. U dziecka z dyspraksją pojawiają się problemy z integracją dwustronną, dziecko może nie być w stanie skoordynować obu stron swojego ciała. Ta umiejętność jest konieczna do jazdy na rowerze, rysowania czy używania sztućców. Kolejną trudnością jest dyskryminacja słuchowa (dziecko może nie być w stanie odseparować niepotrzebnych dźwięków, słyszy wszystkie odgłosy, nie potrafi się skupić), dyskryminacja wzrokowa (dziecko może mieć problemy ze skupieniem się nad zadaniem, zdarza się, że nie jest w stanie odróżnić jednego kształtu od drugiego). Dziecko z dyspraksją także charakteryzuje się niską świadomością ciała (zaburzoną kinestezją), powoduje to, że wpada na różne przedmioty, osoby. Nie potrafi ocenić, w jakiej relacji przestrzennej jest jego dłoń w stosunku do przedmiotu, ponieważ w żadnym momencie nie wie ono, gdzie znajduje się jego ciało. Występuje również niska propriocepcja, czyli odczucie pochodzące od mięśni i stawów (Kirby, 2010).

Podsumowanie

Wiek przedszkolny jest okresem zbierania doświadczeń na bazie których dziecko rozwija swoje umiejętności, poznaje świat. Potrzebny jest do tego prawidłowy rozwój umysłowy, percepcyjny, społeczny, emocjonalny czy integracji sensorycznej. Bardzo ważna jest wrażliwość i uważność nauczyciela – wychowawcy, który w tym okresie powinien objąć opieką wszystkie dzieci i każde z osobna. Każde dziecko jest inne, ich preferencje mogą się różnić, ale tak samo potrzebuje uważności, szacunku, zrozumienia. Jak stwierdza Krystyna Rymarczyk (2016), dzieciństwo i wiek młodzieńczy to okres najpodatniejszy na wpływy w całym naszym życiu. Bardzo ważne w tym okresie jest funkcjonowanie w środowisku przyjaznym rozwojowi. Prawidłowo zaprojektowane otoczenie, w którym przebywa dziecko ma znaczący wpływ na jego prawidłowe funkcjonowanie. Biorąc pod uwagę jak duże spustoszenia w rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym może wywołać nieprawidłowy

rozwój procesów integracji sensorycznej, należy skupić się na tym, aby miejsce, sale w których przebywają dzieci miały odpowiednią przestrzeń, w której każde dziecko poczuje się bezpiecznie.

Nie ulega wątpliwości, że jeśli dziecko doznaje stresu nie wpływa to prawidłowo na jego rozwój. Dziecko z zaburzeniami integracji sensorycznej od wejścia do przedszkola bombardowane jest bodźcami z których przetwarzaniem nie radzi sobie jego mózg. Dlatego bardzo ważna jest wiedza nauczyciela o nieprawidłowym przetwarzaniu sensorycznym u dzieci. Jeśli nauczyciel będzie taką wiedzą dysponował, wówczas z łatwością zaobserwuje w grupie dziecko, które boryka się z tym problemem. Nauczyciel znając problematykę będzie mógł w sposób jasny i czytelny powiedzieć rodzicom dlaczego ich dziecko zachowuje się w taki sposób. Pokieruje do specjalisty a sam wesprze dziecko w tym zakresie na czas edukacji przedszkolnej. Jeśli w przedszkolu jest terapeuta integracji sensorycznej, wówczas wychowawca powinien podjąć z nim ścisłą współpracę. Znajomość problematyki zaburzeń integracji i współpraca ze specjalistą będą determinowały, czy też wspomagały prawidłowy rozwój dziecka z zaburzeniami integracji sensorycznej w przedszkolu.

Bibliografia

- Ayres A.J. (2018). *Dziecko a integracja sensoryczna*. Juliusz Okuniewski (przeł.). Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Bałachowicz J. (2006). Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny, perspektywy, potrzeby. W: J. Bałachowicz, A. Kowalska (red.), *Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny, perspektywy, potrzeby*. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP, s. 14.
- Eliot L. (2003). *Co tam się dzieje? Jak rozwija się mózg i umysł w pierwszych pięciu latach życia*. Andrzej Jankowski (przeł.). Poznań: Media Rodzina.
- Emmons P., Anderson L. (2007). *Dzieci z zaburzeniami integracji sensorycznej. Zaburzenia rozwojowo-sensoryczne oraz edukacyjne występujące w ramach autyzmu, ADHD, trudności szkolnych oraz zaburzeń dwubiegunowych*. Robert Waliś (przeł.). Warszawa: K.E.LIBER.
- Jodzis D. (2016). Integracja sensoryczna we wczesnej interwencji logopedycznej. W: K. Kaczorowska-Bray, S. Milewski (red.), *Wczesna interwencja logopedyczna*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis, s. 695–696.
- Karga M. (2011). Podstawowe zasady obserwacji i terapii integracji sensorycznej u małego dziecka. W: B. Cytowska, B. Winczury (red.), *Wczesna interwencja i wspomaganie Rozwoju małego dziecka*. Kraków: Impuls, s. 221–231.
- Kirby A. (2010). *Dyspraksja rozwojowe zaburzenie koordynacji*. Zuzanna Ostafin (przeł.) Warszawa: Fundacja „Szkoła Niezwykła”.
- Kranowitz C.S. (2012). *Nie-zgrane dziecko w świecie gier i zabaw. Zajęcia dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego*. Joanna Angelika Komorowska, Karolina Macher, Patricia Sorensren (przeł.). Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Kranowitz C.S. (2012). *Nie-zgrane dziecko. Zaburzenia przetwarzania sensorycznego-diagnoza i postępowanie*. Anna Sawicka-Chrapkowicz (przeł.). Gdańsk: Harmonia Universalis, s. 81.
- Odowska-Szlachcic B. (2011). *Terapia integracji sensorycznej. Strategie terapeutyczne i ćwiczenia stymulujące układy: wzrokowy, węchu i smaku oraz terapia światłem i kolorami*. Zeszyt 2. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.

- Odowska-Szlachcic B. (2016). *Metoda integracji sensorycznej we wspomaganiu rozwoju mowy u dzieci z uszkodzeniami ośrodkowego układu nerwowego*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Parczewska T. (2013). Być wrażliwym na potrzeby dziecka – o edukacji przedszkolnej we Francji. W: T. Paczewska, B. Bilewicz-Kuźnia (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce i na Świecie. Wybrane zagadnienia*. Lublin: Wyd. UMCS, s. 19.
- Przyrowski Z. (2014). *Kwestionariusz Rozwoju Sensomotorycznego*. Warszawa: Empis&Sensum Mobile Sp. z o.o.
- Przyrowski Z. (2019). *Integracja Sensoryczna. Teoria, diagnoza, terapia*. Warszawa: Empis.
- Rymarczyk K. (2016). Co dzieje się w głowie małego człowieka – o wpływie wczesnych doświadczeń na rozwój mózgu. Aktywność ruchowa a mózg. W: R. Piotrowicz, M. Walkiewicz-Krutak (red.), *Małe dziecko – dużo pomysłów. Wybrane obszary wspomagania rozwoju dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, s. 72–73.
- Sajdera J. (2012). Perspektywa interakcyjna w edukacji przedszkolnej. W: B. Surma (red.), *Nowe wyzwania i perspektywy dla wychowania przedszkolnego i edukacji przedszkolnej*. Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 143.
- Smykowski B. (2005). Wiek przedszkolny. Jak rozpoznać potencjał dziecka? W: A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwoju*. Gdańsk: GWP Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 168.
- Włoch S. (2015). Pedagogika przedszkolna. Teraźniejszość - przyszłość – aspekty zmian. *Nowa Szkoła*, nr 10, s. 13.

A child with Sensory Processing Disorders in Kindergarten

Abstract

Sensory integration disorders are more and more often diagnosed in children referred for diagnosis due to difficulties in the kindergarten environment. Usually, both kindergarten teachers and parents themselves feel helpless. The child's behavior is misinterpreted and, consequently, the actions taken are not adjusted to the presented difficulties. The article presents basic information about the sensory integration process and the symptoms of abnormalities related to the reception and processing of sensory information. Recommendations on working with the child for teachers were also formulated.

Keywords: sensory processing disorders, sensory modulation, preschool children with Sensory Processing Disorders, levels of sensory integration development, preparation of kindergarten teachers